

Литвиненко О. Г.,
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики факультету № 1,
доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

Нургалієв Е. О.,
здобувач вищої освіти 2 курсу факультету № 2
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

В умовах повномасштабної військової агресії проти України питання ефективної взаємодії органів та підрозділів Національної поліції з іншими державними установами та міжнародними інституціями набуває особливого значення. Ті діяння, які нині скоюють російські військові є грубими порушеннями норм і звичаїв ведення війни, які передбачені міжнародним гуманітарним правом. Вони належать до категорії найбільш небезпечних міжнародних злочинів поряд зі злочином агресії, проти людяності та геноцидом. Вчинення воєнних злочинів завдає серйозної шкоди як окремим особам, так і національній безпеці держави, оскільки підриває її суверенітет, територіальну цілісність та демократичні засади правопорядку.

Національна безпека України охоплює систему заходів, спрямованих на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних та потенційних загроз, у тому числі з боку воєнних злочинів. Виявлення, документування та розслідування таких злочинів є ключовими завданнями правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, яка взаємодіє з іншими державними установами та міжнародними організаціями для забезпечення правосуддя.

З огляду на особливості організації діяльності уповноважених підрозділів кримінальної поліції, проведення оперативно-розшукових заходів за межами визначеної юрисдикції є значно ускладненим. Це створює перешкоди для своєчасного реагування та ефективного запобігання злочинним діям.

Одним із ключових факторів подолання цих труднощів є належна організація міжвідомчої та міжтериторіальної взаємодії у процесі виявлення й припинення кримінальних правопорушень. Така взаємодія сприяє ефективному використанню наявних сил і засобів, оптимізує обмін інформацією та забезпечує узгодженість дій правоохоронних органів у місцях проведення оперативно-розшукових заходів.

Поняття «взаємодія» об'єднує спільна ідея: це процес взаємного зв'язку між двома або більше суб'єктами, які впливають один на одного. Всі учасники такої взаємодії виступають як елементи певної системи, формуючи єдиний механізм взаємозв'язків [1].

Взаємодія ґрунтується не просто на впливі одного суб'єкта на іншого, а на розумінні необхідності співпраці задля досягнення спільної мети. У процесі такої взаємодії суб'єкти не лише координують свої дії, а й можуть змінювати власні якісні характеристики, адаптуючись до нових умов і вдосконалюючи свої можливості в результаті спільної діяльності.

Українська система переслідування міжнародних злочинів охоплює як національні, так і міжнародні механізми розслідування та правосуддя. Вона включає органи кримінальної юстиції, зокрема органи досудового розслідування, прокуратуру та суди загальної юрисдикції, а також державні установи іншого спрямування, такі як Міністерство закордонних справ, яке відіграє ключову роль у формуванні міжнародно-правових ініціатив, зокрема щодо створення спеціального трибуналу для розгляду злочину агресії.

Окрім державних інституцій, важливу роль у процесі збору доказів та документування міжнародних злочинів відіграють недержавні суб'єкти – громадські організації, адвокати, правозахисники та журналісти. Їхня діяльність сприяє фіксації воєнних злочинів, збору свідчень постраждалих і передачі цієї інформації до компетентних національних та міжнародних органів.

Українська система правосуддя у справах міжнародних злочинів має також глобальний вимір, оскільки йдеться про злочини проти миру та безпеки людства, що становлять загрозу не лише для України, а й для всієї міжнародної правопорядкової системи. У зв'язку з цим взаємодія з міжнародними судовими інституціями, зокрема Міжнародним кримінальним судом, а також із правоохоронними органами інших держав є важливим елементом ефективного переслідування воєнних злочинців та забезпечення принципу невідворотності покарання [2].

Міжнародне право прав людини зберігає свою чинність навіть під час збройних конфліктів, доповнюючи та підсилюючи механізми міжнародного гуманітарного права для забезпечення захисту осіб та груп, які постраждали від воєнних дій. Сучасні тенденції свідчать про зростання застосування міжнародних принципів прав людини в умовах війни, що сприяє більш ґрунтовному контролю за дотриманням правових норм у збройних конфліктах [1].

Зокрема, деякі міжнародні угоди, такі як Європейська конвенція з прав людини, прямо зобов'язують держави забезпечувати ефективне розслідування порушень прав людини. Це стосується таких фундаментальних прав, як право на життя, заборона катувань, примусової праці, право на мирне володіння майном, а в окремих випадках – право на повагу до приватного та сімейного життя. Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у визначенні стандартів правозастосування цих норм під час збройних конфліктів, забезпечуючи їхню актуальність і на «полі бою» [1].

Ефективне розслідування міжнародних злочинів є невід'ємною складовою правосуддя та має відповідати низці ключових вимог, сформульованих у практиці ЄСПЛ, зокрема принципам ретельності, оперативності та незалежності. Крім того, висновки таких розслідувань мають бути доступними для родичів жертв, якщо це не створює загрози для їхньої подальшої реалізації. Головна мета ефективного розслідування – встановити факт правопорушення, ідентифікувати відповідальних осіб та системні чинники, що сприяли його вчиненню, а також закласти основу для подальших заходів щодо відновлення справедливості [1].

Разом із тим, обов'язок ефективного розслідування полягає не у забезпеченні конкретного результату, а у належному процесі його здійснення. Це означає, що відсутність притягнення до відповідальності конкретної особи не свідчить автоматично про недоліки в розслідуванні. Державні органи мають діяти відповідно до наявних доказів, щоб уникнути необґрунтованого кримінального переслідування, особливо за тяжкі злочини, такі як співучасть у масових вбивствах [3].

У кожному органі досудового розслідування та прокуратурі нині створено підрозділи, які спеціалізуються на розслідуванні саме воєнних злочинів, що сприяє ефективній взаємодії, збору доказової бази, розслідуванню в цілому та притягненню винних до відповідальності.

Координація між органами досудового розслідування здійснюється через органи прокуратури, які виконують функцію процесуального керівництва. Це дозволяє уникати дублювання зусиль, чітко розподіляти компетенції між різними правоохоронними структурами та підвищувати ефективність розслідувань. Важливим аспектом є **налагоджений обмін інформацією**, що допомагає слідчим і прокурорам оперативно отримувати доступ до необхідних баз даних і реєстрів, зменшуючи ризики втрати часу на пошук інформації [3].

Розслідування воєнних злочинів в Україні є надзвичайно актуальним завданням у контексті міжнародного правосуддя та забезпечення справедливості для жертв збройного конфлікту. Новизна підходу полягає у поєднанні національних механізмів кримінального переслідування з міжнародними стандартами та технологіями, що дозволяє ефективно фіксувати докази та ідентифікувати підозрюваних. Основними проблемами залишаються складність збору доказів у зонах бойових дій, дублювання повноважень різних правоохоронних органів та необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами. Вирішення цих питань можливе завдяки координації між слідчими органами, впровадженню сучасних методик розслідування, також посиленню міжнародної співпраці, зокрема через Європол та Міжнародний кримінальний суд.

1. Козьменко А., Лебідь В., Крапивін Є., Войнова Н., Сапожнікова О. Міжнародні злочини в Україні: огляд національного розслідування та судової практики. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. Київ. 2023 р. 130 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/International_crim_ukr_A4-DLYA-ONLAYN-PUBLIKATSIYI-3.pdf

2. Топчій В.В. Взаємодія та координація в діяльності органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Випуск 30. Том 2. С. 165-169

3. Сорока С. О., Римарчук Г. С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. Вип. 825. С. 347–354.